

References:

1. Monitoring Reports. Support for Improvement in Governance and Management. 20.10.2020. URL: <https://www.sigmaweb.org/publications/monitoring-reports.htm>
2. European Principles for Public Administration. Support for Improvement in Governance and Management. Papers No. 27. OECDiLibrary. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/european-principles-for-public-administration_5kml60zwd7h-en;jsessionid=2ruz0k9evNxDLsAUN7yz9yaqr-OQy5jSDEgSFp-V.ip-10-240-5-59

Барвіненко Віталій Дмитрович

кандидат наук з державного управління

ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

У науці конституційного права все частіше і частіше йдеться про те, що національна система права у частині захисту прав людини в Україні потребує трансформації. В умовах збройних конфліктів одним з не самих очевидних, але важливих напрямів розвитку цієї системи є її локалізація.

Локалізація може здійснюватися в рамках сучасного етапу муніципальної реформи у двох напрямках:

- формування та розширення переліку муніципальних прав людини;
- подальше залучення органів місцевого самоврядування до захисту прав людини.

Важливим науковим завданням слід уважати розробку пропозицій щодо кожного з цих напрямів.

Для того, щоб охарактеризувати зміст першого напрямку локалізації системи захисту прав людини в Україні (формування та розширення переліку

муніципальних прав людини), доцільно звернутися до дефініції поняття «муніципальні права людини»).

Одне з найбільш ґрунтовних визначень муніципальних прав людини надав Б.Я. Кофман. На думку дослідника, під муніципальними правами людини (особистості, жителя-члена ТГ) «слід розуміти сукупність суб'єктивних можливостей людини, що виникають в рамках ТГ в умовах МСВ і функціонування публічної самоврядної (муніципальної) влади та скеровані на задоволення устремлінь, потреб, інтересів її членів відповідно до їх екзистенційних настанов, що здійснюються протягом життєвого циклу людини та реалізуються через використання її конституційного статусу, шляхом локальної інтерпретації конституційних прав, свобод і обов'язків, а також шляхом формування на основі їх тлумачення самостійного блоку прав, свобод і обов'язків, які пов'язані з існуванням, функціонування та діяльністю людини в умовах локальної демократії» [1, с. 70].

Перший напрям локалізації системи захисту прав людини в Україні – формування та розширення переліку муніципальних прав людини – вже реалізується. Його поглиблення та інтенсифікація є можливими у разі поєднання його з другим напрямом, який вище було охарактеризовано як подальше залучення органів місцевого самоврядування до захисту прав людини. Таке залучення у процесі реформи децентралізації публічної влади може відбуватися при подальшій реалізації принципу субсидіарності.

Назва цього принципу має латинські коріння. І.В. Данилюк відмічає, що «слово *subsidium* у римській військовій справі трактується як зважена допомога за необхідності, щоб а) надати допомогу у випадку потреби (порятунок від можливої поразки), б) завдати вирішального удару під час битви з метою переможного вирішення битви. Важливо відмітити, що латинське походження слова «субсидіарність» вказує на наступні два різних значення: бути готовим втрутитися і втрутитися, щоб підтримати» [2, с. 131]. С. А. Квітка пропонує уважати, що «субсидіарність (від лат. *Subsidiaries* - допоміжний) - організаційний і правовий принцип, згідно з яким завдання

повинні вирішуватися на найнижчому, малому або віддаленому від центру рівні, на якому їх вирішення можливе й ефективне. Ідея субсидіарності споріднена децентралізації» [3, с. 28]. Обидва приклади демонструють сутність принципу субсидіарності.

В українській юридичній літературі наразі варто констатувати дуальний підхід до аналізу змісту поняття принципу субсидіарності при визначенні векторів його дослідження.

Перший вектор – європейський. В межах цього вектору принцип субсидіарності в юридичній українській науці досліджувався переважно фахівцями з права ЄС. Але не тільки – його наявність констатують і у документах органів Ради Європи, зазначаючи, що «принципи субсидіарності та повсюдності є принципами Європейської хартії місцевого самоврядування» [4, с. 92].

Другий вектор – це аналіз реалізації та потенціалу принципу субсидіарності на національному рівні. Принцип субсидіарності почав привертати увагу фахівців з муніципального права починаючи з 2014 – 2015 років, коли проектні документи щодо чергового етапу муніципальної реформи (зараз це її поточний етап) почали містити посилання на нього. З того часу принцип субсидіарності розглядається як один з принципів сучасного українського конституціоналізму. Важливість цього принципу надає підстави уважати його не лише принципом, але й цінністю сучасного українського конституціоналізму.

Визначення сутності та змісту цього принципу привертають увагу до того, що в українських юридичних дослідженнях він «залишається» принципом, поширеним у країнах-членах ЄС, де він реалізується повною мірою (щодо України висловлюються різні думки, навіть такі, що цей принцип не можна уважати принципом конституціоналізму, поки його не закріплено у Конституції України), а також одним з принципів реформи децентралізації публічної влади.

Варто привернути увагу до того факту, що принцип субсидіарності, коли йдеться про національний рівень (тобто, про цей принцип як про один з принципів сучасного українського конституціоналізму), навряд чи варто штучно обмежувати лише питаннями децентралізації публічної влади. Це зауваження сформульовано з огляду на те, що найчастіше в роботах він згадується саме так. Наприклад, В. Гладій пише: «принцип субсидіарності виконує роль ефективного інструментального методу децентралізації (муніципалізації). Під останньою розуміється отримання органами місцевого самоврядування політичної автономії разом із новими функціями і ресурсами, що зумовлює настання відповідної економічної автономії» [5, с. 103]. Принагідно зазначимо, що, як влучно сформулював В.В. Грубась, «децентралізація це такий спосіб територіальної організації влади, при якому держава передає право на прийняття рішень з визначених питань або у визначеній сфері структурам локального або регіонального рівня» [6, с. 21].

Ще одна ремарка стосується того, що принцип субсидіарності нібито потребує закріплення у тексті Конституції України для того, щоб уважатися одним з принципів сучасного українського конституціоналізму. Навряд чи слід очікувати на внесення відповідних змін до Основного закону, і тільки після цього вести мову про те, що цей принцип нарешті став принципом сучасного українського конституціоналізму.

Л.Р. Наливайко та Ю.В. Ковбаса зауважили, що, «попри важливість принципу субсидіарності, у Конституції України до системи принципів місцевого самоврядування його не зараховано, щоправда, як і жоден інший принцип місцевого самоврядування» [7, с. 29]. Це констатація факту, але навряд чи потрібно прагнути закріплювати у Конституції усі основні положення для подальшого розвитку суспільства та держави детально та буквально.

Л.Р. Наливайко та Ю.В. Ковбаса продовжують, констатуючи також, що «законодавець не здійснює легального закріплення принципу субсидіарності й у спеціальному нормативно-правовому акті, спрямованому на регулювання

муніципальних відносин. Щоправда, принцип поєднання місцевих і державних інтересів опосередковано пов'язаний із принципом субсидіарності, проте цього замало для його ефективної правореалізації» [7, с. 30]. Ця позиція не дуже зрозуміла, і їй можна адресувати – за аналогією – ті ж аргументи, що й попередній тезі цих авторів.

Отже, який би не застосовувався підхід до аналізу змісту поняття принципу субсидіарності при визначенні векторів його дослідження, принцип субсидіарності фактично є одним з найважливіших принципів, коли йдеться про перспективи подальшого удосконалення системи захисту прав людини в Україні. Це особливо яскраво проявляється у теперішній ситуації. А тому, хотілося б привернути увагу до дослідження його потенціалу не тільки фахівців з муніципального права, але й фахівців з конституційного права.

Динаміка повноважень від центральних органів влади до місцевих супроводжується динамікою коштів на забезпечення реалізації цих повноважень. Ця динаміка в Україні важлива не сама по собі, а у контексті забезпечення прав і свобод людини і громадянина – місцеві органи публічної влади зможуть робити це більш ефективно. Таким чином, ситуація з реалізацією прав і свобод людини і громадянина може істотно покращитись, особливо коли йдеться про соціальні та культурні права.

Резюмуючи, зазначимо: принцип субсидіарності варто уважати не лише одним з принципів сучасного українського конституціоналізму, але й однією з його цінностей. Він є важливим елементом аксіологічного підґрунтя подальшої розбудови та удосконалення системи захисту прав людини в Україні.

Література:

1. Кофман Б.Я. Муніципальні права людини (особистості) як фактор вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина. *Часопис Київського університету права*. 2019/2. С. 64-71.

2. Данилюк І. В. Етимологія та сутнісні характеристики принципу субсидіарності. *Грані*. 2017. Т. 20. № 7. С. 130-135.

3. Квітка С. А. Принцип субсидіарності та процеси децентралізації в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. - № 4. - С. 28-35.

4. Панчишин Р. І. Конституювання реформи децентралізації: проблемні питання та шляхи вирішення. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право*. 2019. Т. 1. Вип. 55. С. 91–93.

5. Гладій В. Принцип субсидіарності як умова модернізації системи місцевого самоврядування сучасної України. *Evropský politický a právní diskurz*. 2015. Sv. 2 Vyd. 6. С. 101-108.

6. Грубась В.В. Реалізація принципу субсидіарності в процесі децентралізації. *Грані*. 2016. № 1. С.17-23.

7. Наливайко Л.Р., Ковбаса Ю.В. Принцип субсидіарності як один із головних принципів діяльності органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 28-31.

Д'ячкова Марія Олегівна

*к.ю.н., завідувач відділом аспірантури і докторантури
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Сидорчук Владислав Васильович

*асистент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВКЛЮЧЕННЯ ДО ПЕРЕЛІКУ ОСІБ, ЩО
МАЮТЬ ПРАВО ПРЕДСТАВЛЯТИ ЦИВІЛЬНОГО ВІДПОВІДАЧА –
ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИКА**

З метою процесуальної економії і пришвидшення відновлення порушених, внаслідок вчинення кримінального правопорушення, прав особи